

Jarenlang hing op mijn toilet een artikel uit *NRC Handelsblad* met de titel 'Filosofie is een laxeermiddel'. Het was een interview met de Duitse filosoof Gerd Achenbach, grondlegger van de eerste Philosophischen Praxis; een werkwijze waarbij een filosoof zijn vak - denken - inzet om (levens)vragen van (betalende) individuen te 'behandelen'. Ik had het krantenartikel medio jaren tachtig uit de krant geknipt en sleepte het van (studenten)huis naar huis mee, tot het zo begon te vergelen en te scheuren dat ik het inlijstte. Ik herinner mij nog de hoop die ik dagelijks aan dit artikel ontleende: dat je van denken je werk kon maken. En dat je met dat werk mensen kon helpen.

Al op de tweede bladzijde van *Wie het niet weet mag het zeggen* - dat op de achterzijde wordt aangekondigd als een 'manifest van een jong ambacht', wat volgens mij onterecht is; het gaat hier juist om een heel oud, maar bijna vergeten ambacht van onze goede vriend Socrates - kwam ik plots Gerd Achenbach weer tegen, opgevoerd door de auteur Harm van der Gaag, de eerste Nederlander die de merkenrechtelijk beschermde titel van filosofisch practicus voert. Alsof er geen dertig jaar tussen zat begon ik nu, net zo enthousiast als destijds aan dat artikel, aan dit boekje. Ik las het bijna in één ruk uit, om aan het eind niet te weten wat ik er nu precies van vond. Ik denk dat de auteur - filosoof in hart en nieren - daarover heel tevreden zou zijn, maar het daarbij niet zou laten en mij daarover, geheel in de lijn van het boekje, een vraag zou stellen. Omdat hij niet tegenover mij zit, bedenk ik die vraag zelf - en ook dat zou hij prima vinden: wat is dit voor een boek?

Ik heb lang nagedacht over die vraag en dat past niet alleen een filosoof, maar ook een recensent die een venster (denkraam) voor andere lezers is. Ik leg eerst kort iets uit over het boekje, en volg daarmee de opzet die Van der Gaag in zijn praktijk ook hanteert: eerst aan zijn bezoeker uitleggen wat hij precies doet (Van der Gaag kiest consequent voor de vrouwelijke vorm, als het gaat om de

Wie het niet weet mag het zeggen

BOEKBESPREKING

Mieke MOOR

mensen die zijn praktijk bezoeken). Daarna neem ik de uitdaging van de auteur aan om zijn werk(wijze) te onderzoeken.

Wie het niet weet mag het zeggen is, zoals Van der Gaag zelf zegt, 'geen filosofisch geschrift' maar een beschrijving van de werkwijze die hij in de afgelopen tien jaar als filosofisch practicus in zijn spreekkamer heeft ontwikkeld. Het is als het ware een kijkje in zijn praktijk, een meeluisteren naar wat zich daarin afspeelt (hij geeft vele gespreksvoorbeelden), zonder de claim van 'evidence-based' wijsheid. Dat zou volgens de auteur immers ingaan tegen alles waartoe denken leidt: de aporie, het niet-weten, de onbepaaldheid en openheid van de dingen.

Het boek telt twaalf hoofdstukken en wandelt langs alle aspecten van het filosofisch ambacht: waar het hem om te doen is (de bezoeker aan het vragen krijgen), wat het niet is (coaching), wat de valkuilen zijn (antwoorden geven), hoe hij het doet (het wijsgerig handwerk) en dan nog iets over de 'praktische kant van het werk'; een opmerkelijke woordkeuze voor iets dat blijkbaar niet de 'core' van het vak van practicus is. Het is een handzaam boekje van bijna 150 pagina's en je wordt er echt wijzer van, als het gaat om de vraag: wat doet een filosofisch practicus? Om die laatste vraag maar meteen in het hier en nu te beantwoorden: mij als lezer het hoofd op hol brengen en dat onder de noemer van 'ordelijk (zindelijk) denken'. Ik werd bijster gelukkig van zijn uitvoerige uitleg over de waarde van het hebben van een vraag, daarmee te leven, die te laten werken, in plaats van dat een vraag - zoals zo vaak - het onmiddellijke voertuig is naar een antwoord: 'De vraag, uitgesproken op het randje van het denken, waar het denken niet verder kon, geeft toegang tot het niet-bedachte, tot dat wat niet te bedenken is, tot de rest van de werkelijkheid, massief en onmetelijk en tegelijk een en al openheid en helemaal niets' (p. 72-73). En inderdaad, meer dichtelijk kan hij het niet zeggen, omdat paradoxaal genoeg juist dichtwerk iets opent.

Nog een mooie - en in de geest van Van der Gaags aanwakkerende van onze taalgevoeligheid: 'In de spreekkamer ligt de nadruk op het talige' (p. 75) - is hoe hij de ontwikkeling van het denken van zijn bezoekers vergelijkt met een vuurtje, 'een vragenvuurtje', dat bij mij onmiddellijk het (streng) vragenvuurtje en het beangstigende vagevuur(tje) oproept; hoe hij iemand

met zijn vragen blijkbaar het vuur aan de schenen legt, niet bevreesd voor vals alarm. Het doet me denken aan hoe Hannah Arendt in de gelijknamige film van Margarethe von Trotta haar redacteur te lijf gaat, als hij haar wijst op het Grieks in haar tekst en de lezers die die taal meestal niet machtig zijn: 'They should learn', zegt ze dan vastberaden. En eerlijk gezegd geniet ik van die strengheid. Maar er gebeurde tijdens het lezen ook iets anders, wat rond pagina 100 iets in mij deed ontploffen. Van der Gaag behandelt daar het 'ordelijk denken', aan de hand van een voorbeeldgesprek met een jonge man die geobsedeerd is door de gedachte aan solipsisme te lijden en laat zien hoe hij dit denkbeeld kundig met hem ontleedt. Het gesprek neemt de vorm aan van de logicacollege's uit mijn studietijd, waarin het klassieke voorbeeld van hoe het mis kan gaan in het denken er eentje was van Marcel van Dam: 'Ik pas in mijn jas, mijn jas past in mijn koffertje, dus ik pas in mijn koffertje.'

Waar ik aanvankelijk voor viel - en voor blijf vallen, in het denken kan dat gewoon - namelijk Van der Gaags verlangen om iemand 'aan het vragen' te krijgen, en ik hem alle voordeel van de twijfel gun, voelde ik hier

Dr. M. Moor is organisatiefilosoof en senior adviseur bij Twynstra Gudde te Amersfoort en eigenaar van Vrij Werk te Doorn. E-mail: mmx@fg.nl.

BESPROKEN

Harm van der Gaag (2013). *Wie het niet weet mag het zeggen*. In de spreekkamer van de filosofische praktijk. Leusden: ISVW. ISBN: 978 94 9169 319 9.

beslist weerstand tegen een ‘al-niet-wetende’ man die zijn bezoekers graag te slim af is. Het doet me denken aan hoe ik ooit door een groepje denkadvisers werd gefileerd over mijn verdriet om een mislukking, die volgens hen vooral een taaldaad was. Hoe waar dat ook was, er was ook iets anders waar.

Wat hier knaagt is Van der Gaags bewuste ‘onwil’ om te helpen, waarmee hij doelt op het zich nadrukkelijk onthouden van het geven van antwoorden waarmee de bezoeker gerustgesteld wordt en dus niet zelf aan het denken wordt gezet. Ik snap die intentie en ik onderschrijf haar professioneel ook, maar tegelijkertijd - en misschien is dit wel de onontkoombare paradox waar filosofie zo in thuis is - kan dat zomaar leiden tot de salonfähigheit waarmee de filosofie van oudsher wordt geassocieerd en praxis in de letterlijke betekenis van ‘werkelijk iets doen’ verhuld blijft of niet voelbaar wordt. Maar helemaal zeker ben ik daar ook weer niet van.

